

**Натисніть тут, щоб
купити книгу на сайті
або замовляйте за телефоном:
(0352) 51-97-97, (067) 350-18-70,
(066) 727-17-62**

Тарас Ткачук

УКРАЇНСЬКА МОВА

КОМПЛЕКСНЕ ВИДАННЯ

ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ЗНО І ДПА

Частина 1

ДОВІДНИК

- теоретичний матеріал з коментарями
- таблиці з типовими помилками у вживанні лексем (200 слів)
- короткий словник наголосів (200 слів)
- 220 найуживаніших фразеологізмів
- 1000 типових орфограм
- 40 тем для творчих робіт

Видання друге, перероблене і доповнене

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА – БОГДАН

УДК 81(075.3)
ББК 74.268.1Укр
Т 48

Ткачук Т.П.

Т 48 Українська мова : комплексне видання для підготовки до ЗНО і ДПА : Ч. 1 : довідник / Т.П. Ткачук. — Вид. 2-ге, переробл. і доповн. — Тернопіль : Навчальна книга – Богдан. — 176 с.

ISBN 978-966-10-5634-2

У довіднику коротко викладено основні теоретичні відомості з української мови, які учні вивчають упродовж усього шкільного курсу. Основний акцент зроблено на ті теми, які є обов'язковими для проходження зовнішнього незалежного оцінювання.

Таблиці, схеми, поради щодо написання творчої роботи, фразеологічний словник, словник основних орфограм, зразки тестів за минулі роки — усе це дасть змогу якісно підготуватися до ЗНО.

В електронному додатку до довідника подано словники наголосів, фразеологізмів, синонімів, таблиці типових помилок, аудіокоментарі до складних випадків слововживання.

УДК 81(075.3)
ББК 74.268.1Укр

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу видавництва.*

УВАГА!

Завантажуйте безкоштовний інтерактивний додаток, використовуючи детальну інструкцію, за покликанням:

Технічна підтримка: (0352) 52-06-07, 067-352-09-89;
admin@bohdan-digital.com

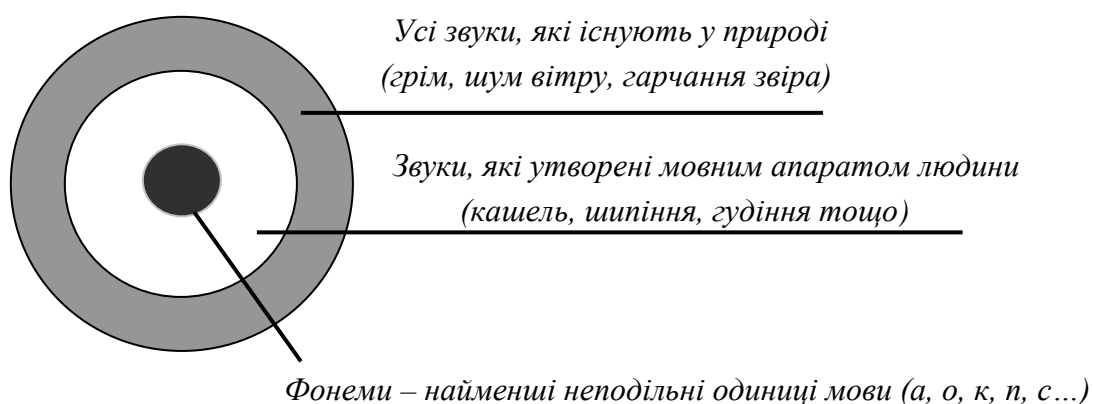
ФОНЕТИКА

Звуки мови

Мова людського суспільства – це звукова мова. Для передачі своїх думок у розмові ми використовуємо звуки, які можна виокремити з потоку мовлення.

Мовні звуки є результатом повітряних коливань, утворених за допомогою мовного апарату. Мовний апарат складається з дихального апарату, гортані та трьох надгортанних порожнин.

Поняття **звук** є широким, його використовують у фізиці (на позначення коливальних рухів повітря) і в лінгвістиці (на позначення найменшої неподільної одиниці мови):

Найменші неподільні одиниці звукової системи мови, за допомогою яких ми розрізняємо слова та їхні форми, називають **фонемами**.

У мовознавстві паралельно використовують два терміни на позначення одиниці мови – «звук» та «фонема».

У сучасній українській мові виділяють 6 голосних і 32 приголосних фонем.

				голосні			a						
							о	у					
							е	и	і				
		сонорні		н'	р'	л'		й					
				м	н	р	л	в					
дзвінкі	б	д	д'	з	з'	дз̂	дз̂'	дж̂	ж	г	г		
глухі	ф	п	т	т'	с	с'	ц	ц'	ч	ш	к	х	

Кількість звуків в індивідуальному мовленні величезна, практично безмежна. Наприклад, [e] під наголосом звучить не так, як у ненаголошеній позиції: [се"л**о**], [се**л**а]. Звуки, вимовлені різними людьми, можуть відрізнятися висотою тону, тривалістю, силою, тембром.

Голосні звуки в українській мові

Однією з основних ознак поділу звуків на голосні й приголосні є характеристика джерела звука. Якщо в основі голосних лежить голосове джерело (тобто гармонійні коливання, які створюють музикальний тон), то в основі приголосних – шумове або одночасно шумове й голосове джерело.

У сучасній українській літературній мові 6 голосних фонем: [a], [o], [y], [e], [u], [i].

Для передачі голосних звуків на письмі існує 9 літер: а, о, у, е, и, і, я, ю, є.

Наприклад: сад – сядь, злука – злюка, несу – синє.

Букви, що позначають голосні звуки								
а	о	у	е	и	і	я	ю	є

❗ Літера *ї* завжди передає два звуки: *і* та *й*: їду [йіду], з'їзд [зйїзд], їжак [йїжак].

За участю губ голосні поділяють на 2 групи: **лабіалізовані** (огублені): [o], [y] і **нелабіалізовані** (неогублені): [a], [e], [u], [i].

Рух язика в горизонтальному напрямі визначає **місце** творення голосних фонем¹, які за цією ознакою поділяють на голосні *переднього ряду*: [i], [u], [e], і *заднього ряду*: [a], [o], [y].

Близьке розташування голосних за місцем творення спричиняє проблеми під час написання та промовляння: звук [i] можна сплутати зі звуком [u]: *легкий* – *легкій*, а звук [u] часто сплутують з [e]: *ластовеня* – *ластовиння*, *горлечко* – *горличка*. Зрідка трапляється сплутування звуків [a] та [o]: *богатир* – *багатир*, або ж [o] та [y]: [ко^ужух].

Рухом спинки язика у вертикальному напрямі визначають **спосіб** творення голосних фонем. Відповідно розрізняють *підняття високе*: [i], [y], *середнє*: [e], [o], *високо-середнє*: [u], *низьке*: [a]:

		Місце творення		
		Підняття	Ряд	
			<i>передній</i>	<i>задній</i>
Спосіб творення	<i>високе</i>	<i>i</i>	<i>y</i>	
	<i>високо-середнє</i>	<i>u</i>		
	<i>середнє</i>	<i>e</i>	<i>o</i>	
	<i>низьке</i>		<i>a</i>	

¹ У шкільній програмі місце й спосіб творення голосних звуків не вивчають.

Приголосні звуки в українській мові

У сучасній українській літературній мові є 32 приголосні фонemi. Їх характеризують:

- 1) за участю голосу й шуму;
- 2) за твердістю та м'якістю;
- 3) за місцем і способом творення.

1. За участю голосу й шуму розрізняють:

- **сонорні** приголосні, у творенні яких беруть участь шум та голос (голос переважає над шумом) ²;
- **дзвінкі** приголосні (шум переважає над голосом);
- **глухі** приголосні, які утворені лише за допомогою шуму.

	сонорні							Сонорні можна запам'ятати за допомогою слова МіНеРаЛоВиЙ (потрібно лише відкинути голосні). Або МаЛиЙ ВоРоН.				
	м	н	р	л	в	й						
дзвінкі	г	д̂з	д̂з'	з	дж̂	з	з'	б	д	д'	ж	
глухі	к	ц	ц'	х	ч	с	с'	п	т	т'	ш	ф

Глухі приголосні можна запам'ятати за допомогою речення

КиЦя ХоЧе СПаТи у ШаФі.

Дзвінкі й глухі приголосні складають **пари**: к – г, ц – д̂з, з – х, ч – д̂ж, б – п, д – т, з – с, ж – ш.

2. Приголосні фонemi протиставляють за наявністю чи відсутністю **м'якшення**. Завжди м'якою є лише фонема *й*. У транскрипції м'якість приголосного *й* не позначаємо.

В українській мові 9 пар приголосних попарно протиставляють за **твердістю-м'якістю**:

д	с	з	л	ц	д̂з	р	н	т	Парні тверді-м'які приголосні можна запам'ятати за допомогою речення ДуСя ЗїЛа Ци ДЗєРНяТа
д'	с'	з'	л'	ц'	д̂з'	р'	н'	т'	

Лише твердими бувають:

- **губні** б, п, в, м, ф;
- **шиплячі** ж, ч, ш, д̂ж;
- **задньоязикові** г, к, х і **фарингальний** з.

² Сонорні приголосні в шкільній програмі вивчають як дзвінкі звуки.

3. За місцем і способом творення виокремлюють кілька груп приголосних (детальніше – дивіться таблицю «Класифікація приголосних»), з-поміж яких нас найбільше цікавлять пари шиплячих – свистячих звуків: *ж, ч, ш, дж* – *з, ц, с, дз*.

Шиплячі приголосні можна запам'ятати за допомогою фрази *ще їжджу*
[Ш Ч е йі Ж ДЖ у].
 До шиплячих приголосних є парні свистячі *[С Ц е йі З ДЗ у]*.

❗ Пам'ятайте, що приголосні *ж, ч, ш, дж* в українській мові НЕ бувають м'якими, іноді лише пом'якшуються (пом'якшення позначаємо значком ').

Класифікація приголосних³

Звучність	Спосіб творення	Участь голосу	Місце творення							
			губні	передньо-язикові		середньо-язикові	задньо-язикові	глоткові		
<i>шумні</i>	<i>проривні</i>	<i>дзвінкі</i>	<i>б</i>	<i>д</i>	<i>д'</i>			<i>г</i>		
		<i>глухі</i>	<i>п</i>	<i>т</i>	<i>т'</i>			<i>к</i>		
	<i>африкати</i>	<i>глухі</i>		<i>ц</i>	<i>ч</i>	<i>ч'</i>			<i>х</i>	
		<i>дзвінкі</i>		<i>дж</i>	<i>дж</i>	<i>дж'</i>				<i>з</i>
	<i>щілинні</i>	<i>глухі</i>		<i>ф</i>	<i>с</i>	<i>ш</i>	<i>с'</i>			
		<i>дзвінкі</i>			<i>з</i>	<i>ж</i>	<i>з'</i>			
<i>сонорні</i>	<i>зімкнено-прохідні</i>	<i>носові</i>	<i>м</i>	<i>н</i>	<i>н'</i>					
		<i>плавні</i>		<i>л</i>	<i>л'</i>					
	<i>щілинні</i>		<i>в</i>			<i>й</i>				
	<i>дрижачі</i>			<i>р</i>	<i>р'</i>					

	<i>Свистячі</i>
	<i>Шиплячі</i>

³ Повну класифікацію приголосних у школі не вивчають.

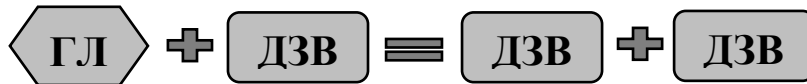
Уподібнення (асиміляція) приголосних фонем

Якщо в слові поруч стоять два приголосні звуки, то дуже часто в потоці мовлення один з них може уподібнюватися до того, біля якого він розташований. Таке явище називають **уподібненням (асиміляцією)**.

Виокремлюють 3 види уподібнення:

1. Уподібнення за ГЛУХІСТЮ – ДЗВІНКІСТЮ.

Глухий приголосний, який розташований перед дзвінким, змінюється на парний дзвінкий, тобто обидва звуки у вимові будуть дзвінкими:

молотьба [молод'ба], *косьба* [коз'ба], *вокзал* [вогз'ал], *осьде* [оз'де],
рюкзак [р'угз'ак], *футбол* [фудб'ол], *хочби* [х'одж'би].

! Дзвінки перед глухими в українській мові майже **не уподібнюються**:

губка [г'убка], *вудка* [в'удка], *ложка* [л'ожка], *казка* [к'азка],
звідти [зв'ідти], *рибці* [р'іб'ці].

АЛЕ якщо префікси **З-, РОЗ-, БЕЗ-** розташовані перед глухими приголосними, то уподібнення може відбуватися **не завжди** (факультативно):

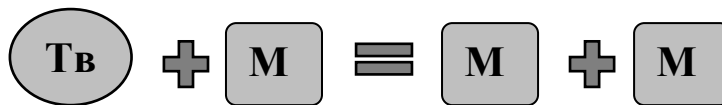
зцідити [с'ц'ідіти] і [з'ц'ідіти],
розказати [роказ'ати] і [розказ'ати],
безпечно [бе^нсп'ечно] і [бе^нзп'ечно].

!! У п'яти словах і похідних від них відбувається зміна дзвінкого [з] перед глухими [к] або [т] на [х]:

легко [л'ехко], *вогко* [в'охко], *нігті* [н'іх'т'і], *кігті* [к'іх'т'і], *д'югтю* [д'ох'т'ю].

2. Уподібнення за ТВЕРДІСТЮ – М'ЯКІСТЮ.

Твердий приголосний (один з восьми приголосних [д], [т], [з], [с], [ц], [л], [н], [дз]) у позиції перед м'яким приголосним змінюється у вимові на парний м'який приголосний:

весняний [ве^нс'н'аний], *пізній* [п'із'н'ій], *кузня* [к'уз'н'а], *пісня* [п'іс'н'а],
Дніпро [д'н'іпр'о], *сонця* [с'он'ц'а].

! НЕ відбувається уподібнення перед пом'якшеними приголосними:

твій [тв'ій], *співати* [сп'ів'ати], *сфінкс* [сф'інкс].

!! НЕ відбувається уподібнення приголосних [д], [з], які належать до префіксів:

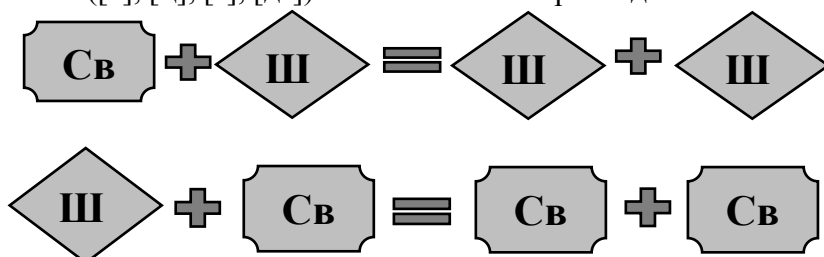
розділити [розд'іліти], *відняти* [в'ідн'ати], *підлізти* [п'ідл'ізти].

!!! У деяких словах збереглося давнє уподібнення, пов'язане з тим, що в давньоруській мові звук [в] мав парний відповідник [в'], тому в сучасній українській мові свистячі [з], [ц], [с], [дз] стають м'якими перед пом'якшеним [в']:

свіжий [с'в'іжий], *цвіт* [ц'в'іт], *свято* [с'в'ато] *сміх* [с'м'іх],
сміливий [с'м'ілівий], *дзвякання* [дз'в'акан':а], *звір* [з'в'ір].

3. Уподібнення за МІСЦЕМ І СПОСОБОМ ТВОРЕННЯ (ШИПЛЯЧІ – СВИСТЯЧІ).

Будь-який шиплячий приголосний ([ш], [ч], [ж], [дж]) перед будь-яким свистячим приголосним ([с], [ц], [з], [дз]) змінюється на парний до нього свистячий:

Будь-який свистячий приголосний перед будь-яким шиплячим змінюється на парний до нього шиплячий:

вилізиши [віл'іжши], *занісиши* [зан'іш:и], *незчутися* [не^нжч'утис'а],
розжувати [рож:ув'ати], *брошиці* [бр'ос'ці], *зважається* [зв'аз'с'а],
подушиці [по^уд'ус'ці], *бавишися* [б'ави^с:а] *баночці* [б'аноц'і].

! буквосполучення *ться* завжди звучить як [ц':а], а *шся* – як [с':а]:

сіється [с'ійе^нц':а], *кусається* [кус'айе^нс':а].

!! приголосний [т] перед свистячими змінюється на [ц], а перед шиплячими – на [ч]: *коритце* [кор'іц:е], *тітчин* [т'іч:ин];

приголосний [д] перед свистячими змінюється на [дз], а перед шиплячими – на [дж]: *відстріл* [в'ідзстр'іл], *відженуть* [в'іджже^ннут'].

Чергування голосних української мови

позиційні	залежать від позиції звуку в слові та є звуковими варіантами того ж слова: [в ^е сни – в ^е сна], [р ^о зум – р ^о зумний]
історичні – чергування, які не можуть бути пояснені фонетичними закономірностями сучасної мови	<p>найдавніші: виникли ще в дослов'янський період, вони є наслідком тих фонетичних змін, що відбулися в мові давно, є в багатьох слов'янських мовах:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) о – а: допомогти – допомагати, гонити – ганяти, котити – катати; 2) е – і: пекти – випікати, наректи – нарікати; 3) е – и – нуль звука: беру – вибираю – брати; терти – витирати – тру; 4) і – а: лізти – лазити; 5) е – о: везу – возити. <p>давні: відбулися в українській мові (починаючи з VI ст.), причини їх може пояснити історична фонетика:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) чергування фонем о та е з нулем звука, яке відбувається в коренях слів та в афіксах: сон – сну, пень – пня, день – дня, вітер – вітру; 2) після шиплячих ж, ч, ш, дж та після й голосний е може чергуватися з о: женити – жонатий, четвертий – чотири, шести – шостий, ліска – лісок; 3) давні голосні (які були в давньоруській мові) о та е, які стоять у відкритому складі (відкритий склад закінчується на голосний), чергуються з і у закритому складі (закритий склад закінчується на приголосний): коня – кінь, вола – віл, нога – ніжка, Києва [кійе^ава] – Київ [кійів]. <p>Чергування о та е з і є специфічним для української мови, воно не характерне для жодної іншої слов'янської мови.</p> <p>Від цього чергування є ряд відхилень. Не чергуються в закритому складі з і:</p> <ol style="list-style-type: none"> а) так звані випадні о та е (див. пункт 1): день – дня, сон – сну, свекор – свекра; б) о та е у звукосполученнях -ор-, -ер-, -ов- та -оро-, -оло-, -еле-, -ере-: гордий, торг, ворог, серце, порох, молот, шерех, шелест; в) о та е, що входять до складу суфіксів -очк-, -ечк-, -оньк-, -енк-, -еньк-, -есеньк-: гілочка, колечко, голубонька; г) у запозичених і книжних словах: балон, готель, закон. <p>Від цього чергування є ще ряд відхилень, зумовлених аналогією.</p>

Чергування приголосних української мови

1) чергування /г/, /к/, /х/ з /ж/, /ч/, /ш/ відбувається при словотворенні та словозміні: нога – ніжка, вухо – вушко, рука – ручка. Воно виникло на спільнослов'янському мовному ґрунті перед голосними переднього ряду й має назву першої перехідної палаталізації;

2) чергування фонем /г/, /к/, /х/ з /з/, /ц/, /с/ відбувається перед закінченням **-і:** нога – нозі, рука – руці, вухо – у вусі в давальному й місцевому відмінках однини іменників чоловічого, жіночого та середнього роду і в слові друзі. Це чергування зветься другою перехідною палаталізацією.

Г - Ж - З 	К - Ч - Ц 	Х - Ш - С
нога – ні ж ска – нозі	рука – руч к а – ру ч і	ву х о – ву ш ко – у ву с і
крига – кри ж инка – кри з і	бі к – бі ч ний – на бо ц і	му х а – му ш ка – му с і

Основні чергування приголосних при творенні слів

К -ськ- = -цьк-	Г -ськ- = -зьк-	Х -ськ- = -ськ-
Ч + -ств- = -цтв-	Ж + -ств- = -зтв-	Ш + -ств- = -ств-
Ц 	З 	С
ко з ак – ко з ацький – ко з ац т во	убо г ий – убо з т в о	че х – че с ький
тка ч – тка ч ький – тка ч т в о	Пари ж – Пари ж ький	товари ш – товари ш ький
молоде ць – молоде ць кий	боя г уз – боя г уз т во	Одеса – одес ь кий
<p>! Винятки: Дамаск – дамаський, Мекка – меккський, Малакка – малаккський, тюрки – тюркський, баски – баскський, Нью-Йорк – нью-йоркський, Кембридж – кембриджський, Ла-Манш – ла-маншський, казах – казахський, герцог – герцогський, падишах – падишахський, Ірак – іракський.</p>		

Інші приголосні перед суф. **-ськ-**, **-ств-** на письмі зберігаються: багатий – багат**с**тво, люди – люд**с**ький – люд**с**тво, студент – студент**с**тво, агент – агент**с**тво, президент – президент**с**тво, Перемишль – перемишль**с**ький.

Чергування приголосних при творенні вищого ступеня порівняння прикметників та прислівників

Г з + суф. -ш- = -жч- Ж	С + суф. -ш- = -щч- (щ) СТ
доро г ий – доро ж чий – доро ж че	висо к ий – ви щ ий – ви щ е
близ ь кий – близ ч ий – близ ч е	тов с тий – тов щ ий – тов щ е
ва ж кий – ва ж чий – ва ж че	
ни з ький – ни ж чий – ни ж че	
* Але лег к ий – лег ш ий	

Чергування приголосних при творенні іменників на -ИН(А)

-ськ-, -ск- + суф. -ин- = -щч- (щ)	-цьк- + суф. -ин- = -чч-
київ с ький – Київ щ ина	німець к ий – Німець ч ина
черкас ь кий – Черкас щ ина	вояць к ий – вояць ч ина
пісок – пі щ аний, віск – во щ аний	вінниць к ий – Вінниць ч ина
Але Парас к а – Парас ч ин, Онис ьк а – Онис ч ин, Мелаш к а – Мелаш ч ин	Але Гали ч ина, бо Гали ч + ин(а)

! Але солдат – солдат**ч**ина, рекрут – рекрут**ч**ина, шляхта – шляхет**ч**ина.

Чергування приголосних при дієвідмінюванні

к // ч	<i>пекти – печу</i>	т // ч	<i>крутити – кручу</i>
х // ш	<i>дихати – дишеш</i>	ст // щ	<i>чистити – чищу</i>
с // ш	<i>носити – ношу</i>	п // пл	<i>топити – топлю</i>
г // ж	<i>стерегти – стережу</i>	в // вл	<i>ловити – ловлю</i>
з // ж	<i>возити – возжу</i>	б // бл	<i>любити – люблю</i>
д // дж	<i>водити – воджу</i>	ф // фл	<i>графити – графлю</i>
зд // ждж	<i>їздити – їжджу</i>	м // мл	<i>ломити – ломлю (але ламаю)</i>

Склад

Склад – це частина слова, у якій поєднані більш гучний звук з менш гучним. Найгучнішими в українській мові є голосні, тому саме вони виступають як складотворчі. Усі інші звуки – нескладотворчі. Межа між складами проходить у місці найбільшого спаду гучності. Практично в слові буває стільки складів, скільки в ньому голосних звуків.

Розрізняють склади відкриті й закриті, наголошені та ненаголошені.

Відкритим називаємо склад, що закінчується на голосний (*се-ло, мо-ло-ко*).

Закритим називаємо склад, що закінчується на приголосний (*віл, бен-зин*).

Наголошений – склад, на який падає наголос: *ро-бó-та, га-рáж*.

Ненаголошений – склад, на який не падає наголос: *за-вóд, дé-ре-во*.

Іноді в слові може бути два наголошених склади: *багáтотісáчний*.

! Не сплутуйте поділ на склади й технічний перенос слів:
[зай-мé-н:ик] - *за-ймен-ник*; [о-бйе^н-днá-н':а] - *об-єд-нан-ня*.

Позначення звуків мовлення на письмі

Усна форма мовлення здійснюється за допомогою звуків і передбачає сприйняття цих звуків органами слуху. **Писемна** форма мовлення – це мовлення, яке здійснюють за допомогою умовлених, але загальнообов'язкових і загальноприйнятих у певній мові графічних символів.

Українське письмо, у якому використовують кириличний шрифт і тисячолітню традицію, базується на тому, що окремі фонемі передають окремими графічними символами й майже всі **фонемі** мають відповідні знаки – **графемі**.

Систему умовних знаків для передачі звуків на письмі вивчає **графіка** (від гр. *graphikos* – писати).

Алфавіт

Умовні графічні знаки для передачі звуків мови на письмі називають **літерами** (**буквами**). Повний перелік літер у загальноприйнятому порядку називають **алфавітом** або **азбукою** чи **абеткою**. У світі немає ідеального алфавіту, у якому б усім звукам мови відповідали б певні літери, такий алфавіт практично неможливий, тому що звуки в мовному потоці зазнають позиційних чергувань, які дуже важко врахувати під час запису.

В українському алфавіті 33 літери, які служать для позначення на письмі 38 фонем, з них 32 літери позначають мовні звуки, а одна - **ь** - служить для позначення м'якої вимови попередніх приголосних.

Кожна літера функціонує в чотирьох різновидах: друкованому, писаному, велика й мала: Ж, ж, Ж, ж.

Букви	А а	Б б	В в	Г г	Ґ ґ	Д д	Е е	Є є	Ж ж	З з	И и	І і	Ї ї	Й й	К к	Л л	М м
Назви букв	а	бе	ве	ге	ґе	де	е	є	же	зе	и	і	ї	йот	ка	ел	ем
Букви	Н н	О о	П п	Р р	С с	Т т	У у	Ф ф	Х х	Ц ц	Ч ч	Ш ш	Щ щ	Ь ь	Ю ю	Я я	
Назви букв	ен	о	пе	ер	ес	те	у	еф	ха	це	че	ша	ща	м'який знак	ю	я	

Букви Г та Ґ та їхнє звукове значення

Літера *г* передає на письмі гортанний щілинний приголосний в українських словах: *гадка, гай, могутній, плуг*, та в іншомовних: *газета, генерал, Гомер, Англія*, а також у недавніх запозиченнях, особливо в звукосполученнях *гео-, -грам, -лог-, -газ-*: *агітація, агресія, горизонт, магазин*.

Літера *ґ* передає на письмі задньоязиковий зімкнений приголосний в українських словах та в давньо-запозичених і зукраїнізованих: *аґрус, таґа, таґада, тандґе, танок, татунок, твалт, твалтувати, тегати, тедзь, телотати, терґотіти, тигнути, тирлига, тлей, тніт* (у лампі), *готель-могель, ґрасувати, ґрати* (іменник), *ґратчастий, ґречний, ґринджоли, ґрунт, ґудзик, ґуля, дґжигун, дґзига, дґзиглик* та похідні від них, а також у прізвищах *ґалаґан, ґонта, ґудзь* тощо.

У власних назвах іншомовного походження правильною є вимова *Ґданськ* і *Ґданськ*, *Ґренландія* і *Ґренландія*, *Ґете* і *Ґете*. У цих словах етимологічний *g* вимовляється як *г* і як *ґ*.

Співвідношення звуків і букв

Більшість літер української мови позначають по одній фонемі (27 літер): *а, о, у, б, в, г...*

- Літери *ї* та *щ* **завжди** позначають по 2 фонеми: *ї*: [й] + [і], *щ*: [ш] + [ч].
- Одна фонема може позначатись двома літерами: [дж] – *дж*, [дз] – *дз*, [л'] – *ль*.
- Ту саму фонему можна позначати різними літерами: [й] можна позначати або відповідною літерою алфавіту – *й*, коли вона стоїть перед *о*, або в кінці складу після голосного та перед приголосним: *Йосип, його, мій, йти, зйомка*, а коли стоїть перед голосним, то разом з ним позначають однією літерою: *я, ю, є, ї*.
- Літери *я, ю, є* в українській мові двозначні: вони можуть позначати або голосні *а, у, е* та м'якість попереднього приголосного: [л'апати], [л':ут'], [остан':е], або голосні *а, у, е* в сполученні з попередньою приголосною *й*: [вйаз], [йурта], [йегер].

❗ Літери *я, ю, є* позначають 2 звуки в таких позиціях:

- на початку слова (складу): [йама], [йенот], [нідйе^дднати];
 - після голосного, апострофа або м'якого знака: [зайава], [майт'], [обйе^дднати], [міл'йард].
5. М'якість приголосних позначають двома способами:
- вживанням м'якого знака (**ь**): *сіль, мідь, радість*;
 - вживанням літер *я, ю, є* або літери *і*: [с'н'іг], [кұл'а], [сін'е].

Часто між звуками та буквами в слові взагалі може не бути ніякої відповідності: відбувається [в'ідбува́јец':а], неві́стці [ни^ев'іс'ц'і].

До нелітерних засобів писемного мовлення належать *апостроф, знак наголосу, дефіс, іноді лапки, розділові знаки, проміжки між словами, абзац* тощо.

Знаки, які використовують у фонетичній транскрипції

- [] – у квадратні дужки беремо частину тексту, слово, частину слова або окрему фонему: [а], [в'іс't];
- [ó] – риска, поставлена вгорі над голосним звуком, позначає наголос;
- [н'] – скісна рисочка, поставлена вгорі з правого боку букви, позначає м'якість приголосного: [дóн'ка];
- [н'] – знак, схожий на кому, поставлений угорі з правого боку букви, позначає пом'якшеність приголосного; пом'якшуються лише тверді приголосні б, п, в, м, ф, ж, ч, ш, дж, з, к, х, т, якщо вони стоять перед й або і, або перед м'яким приголосним [сп'івáти];
- [л:] – двокрапка з правого боку букви позначає подовжений звук (стосується лише приголосних фонем): [л':е] [знáн':á];
- [e^u], [u^e], [o^v] – маленька буква, що позначає призвук, до якого наближається основне звучання, ставиться угорі справа від основної букви [вe^uснá], [си^eні], [го^vлúбка], [во^vдúї];
- [ÿ] – нескладотворчий голосний ÿ відрізняється від приголосного в, з'являється на початку слова перед приголосним або після голосного: [ÿпáсти], [стáйка];
- [ĭ] – нескладотворчий голосний ĭ відрізняється від приголосного j (й), з'являється на початку слова перед приголосним або після голосного: [ĭті], [гаĭкá];
- [дж̂], [дз̂] – знаки для передачі африкат, тобто звуків, злитих з двох звукових елементів.

! немає звуків [дж̂], [дз̂] у тих словах, де [д] та [ж] або [з] належать до різних морфем: [підж^вівіти], [відж^лілий], [відз^вук], [відзнáчити], [відзвітувáти];

- / – скісна риска позначає невелику паузу в реченні, якщо транскрибуємо речення;
- // – дві скісні риски ставлять у кінці речення або на місці тривалішої паузи (на межі двох простих речень у складному), якщо транскрибуємо уривок з тексту;
- [j] – замітник звука [й]. Можна користуватися обома графемами.

Наголос позначаємо у всіх словах, що складаються з двох і більше складів.

! У транскрипції **НЕ позначаємо**: велику літеру, апостроф.

У транскрипції **НЕ може бути** літер **я, ю, є, ї, щ, ь**.